

ACHTERGROND

Eduard Sanders, chroniqueur in beeld

Verzamelaars Berry Meester en Jan Spoolder brengen een eerbetoon aan een Groninger fotograaf die in 1942 in Auschwitz naamloos stierf. Een digitaal monument voor de Joodse Eduard Sanders en zijn gezin.

PIETER BROESDER

Het is haast niet voor te stellen, maar er is een tijd geweest dat een foto heel bijzonder was. Dat er speciaal iemand langskwam, die bepekt en bezakt een reis maakte, een camera meezeulde en aan het werk ging om hooguit een paar foto's te maken. Zo iemand was Eduard Sanders (Groningen 1886–Auschwitz 1942); een reizende fotograaf die stad en land afgang en vooral werkte in plaatsen met een treinstation.

„Dat had een heel pragmatische reden”, zegt cultuurhistoricus Jan Spoolder uit Utrecht. „Met de trein kon hij in die tijd redelijk gemakkelijk vanuit Groningen ergens komen.” Met 'die tijd' worden vooral de jaren tussen 1905 en 1912 bedoeld. „Uit die periode dateren de meeste van zijn stads- en dorpsgezichten met daarop poserende middenstanders en landbouwers, hun gezinnen, hun winkels, woningen, bedrijfspanden en boerderijen.”

Groningen telde aan het begin van de twintigste eeuw opvallend veel Joodse fotografiefamilies. Onder hen de familie Sanders. Zeker vijftien leden van die familie waren fotograaf, zowel mannen als vrouwen. Betje Stork-Sanders (1882) – een achternicht van Eduard – was een van de eerste vrouwelijke fotografen van Nederland. Zeker 40 procent van het aantal beroepsfotografen in Groningen was begin twintigste eeuw Joods. En dat terwijl de Joden van 1840 tot 1940 slechts 3 procent van de bevolking uitmaakten.

Veel van die families kwamen oorspronkelijk uit Duitsland en hadden nog contacten met verwanten daar. Het was een uitgebreid netwerk van neven, nichten, ooms, tantes en aangetrouwde familieleden. Eduard Sanders' vrouw Leentje was de dochter van fotograaf Markus Bollegraf en diens vrouw Alida Wijnberg uit Winschoten. De meeste leden van de familie Sanders hadden een eigen atelier in de stad. Ze stonden bekend als fotografen voor het grote publiek: een aardig portret voor een redelijke prijs.

De concurrentie was hevig. Eduard Sanders bedacht iets anders. Hij trok eropuit en werd rondrei-

De Nieuwe Ebbingestraat in Groningen (boven), de Jan Oldenburgerstraat in Nieuwe Pekela en de Kanaalstraat in Groningen (rechts) door de ogen van Eduard Sanders. FOTO'S COLLECTIE BERRY MEESTER

zend fotograaf, hij portretteerde mensen bij hun eigen huis of onderneming terwijl ze aan het werk waren of buiten op straat stonden. Spoolder toont een foto-ansicht waar een dienstmeisje uit Leeuwarden op schreef: 'Lieve zuster, hierbij stuur ik je deze ansicht. Daar staat ons huis en ik sta er voor. Dat is op een vrijdagmorgen gebeurd, toen waren wij aan het straatschrobben en toen kwam die man voorbij en zette ons op een ansicht. Daar bij dat kruisje is ons huis. En ik sta bij een ander kruisje. Zoek maar goed want ik heb klompen aan'.

Spoolder: „Heel anders dan toen gebruikelijk was. Het geeft een vrij authentiek beeld van hoe het leven was. Onbedoeld werd hij een soort chroniqueur in beeld met zijn vele stads- en dorpsgezichten.”

Werkte Sanders eerst vooral in het Noorden, later breidde hij zijn werkgebied uit naar Utrecht, Overijssel

‘Hij fotografeerde zo dat er haast geen moderniteit in beeld kwam’

en Gelderland. Sociale misstanden legde hij niet vast. Sanders was commercieel fotograaf. Er moest wel verdiend worden. Spoolder: „Hij had er een neus voor. Als een slager zag dat zijn buurman de bakker een foto wilde, dan wilde de slager vaak ook.”

Sinds 2013 beheert Spoolder, samen met collega-verzamelaar Berry Meester, de website www.eduard-sanders.nl. „Als eerbetoon aan deze man die naamloos in Auschwitz stierf, maar die we door zijn werk niet zullen vergeten.” De foto's op hun website zijn beschikbaar gesteld door andere verzamelaars, zoals de Veendammer amateurstreek-

historicus Rink Oosting. Hij heeft waarschijnlijk het grootste beeldarchief van Veendam uit de predigitale tijd. Het bevat zeker tienduizend oude foto's en dia's en drieduizend ansichtkaarten, vele facturen en andere memorabilia.

Het werk van Sanders pikt hij er zo uit. Oosting noemt Sanders een pionier die de historie van Groningen, van Noord-Nederland en later de rest van het land een gezicht gaf. Spoolder: „Wel een zeer eigen gezicht. Opmerkelijk is dat op niet één van de ruim vijfhonderd foto's die van hem bekend zijn, een auto staat. Niet één. Vermoedelijk had hij een hekel aan nieuwerwetse dingen. Hij fotografeerde zo dat er haast geen moderniteit in beeld kwam.”

Wat hij ook vaak naliert, was het noteren van adresgegevens. „We hebben een groot aantal foto's waarvan we absoluut niet weten waar ze gemaakt zijn. We proberen met onze

website herkomst en achtergrond te achterhalen. Een puzzel en monsterklus. Soms zie je herkenbare gebouwen. Soms word je op het spoor gebracht door het lettertype achter op een kaart. Elke streek gebruikte een ander lettertype.”

In latere jaren net voor de oorlog trokken fotografen vanuit Groningen naar andere steden om daar hun werk voort te zetten. Leden van de familie Sanders verhuisden naar Assen, Coevorden, Meppel, Zutphen, Utrecht, Rotterdam en Amsterdam. Eduard Sanders vestigde zich in 1912 als fotograaf in Utrecht. In augustus 1942 werden hij en zijn gezin opgepakt en via Westerbroek naar het Duitse vernietigingskamp Auschwitz gedeporteerd.

Spoolder: „We hebben geen enkele foto waar hij zelf opstaat, niet één portret. Mocht iemand een dergelijke foto hebben, dan kom ik die persoonlijk halen.”